

© В.О. Патріарх
(Вінниця)

СПОСОБИ ПЕРЕКЛАДУ ЛЕКСИЧНИХ ОДИНИЦЬ В ГАЛУЗІ КОМП'ЮТЕРНИХ ТЕХНОЛОГІЙ (НА МАТЕРІАЛІ АНГЛІЙСЬКОЇ, НІМЕЦЬКОЇ ТА УКРАЇНСЬКОЇ МОВ)

Стаття присвячена дослідженню способів перекладу лексичних одиниць в галузі комп'ютерних технологій (на матеріалі англійської, німецької та української мов). Для аналізу виокремлено комп'ютерні англійські та німецькі термінологічні одиниці, що вживалися в науковій сфері ХХ століття. Проведено зіставний аналіз цих одиниць. Згруповано досліджувані терміни відповідно до способів перекладу, розкрито особливості перекладу англійських термінів німецькою та українською мовами.

Ключові слова: термін, термінологія, способи перекладу, комп'ютерні технології, англійські та німецькі лексичні одиниці.

В.А. ПАТРИАРХ. СПОСОБЫ ПЕРЕВОДА ЛЕКСИЧЕСКИХ ЕДИНИЦ В ОТРАСЛИ КОМПЬЮТЕРНЫХ ТЕХНОЛОГИЙ (НА МАТЕРИАЛЕ АНГЛИЙСКОГО, НЕМЕЦКОГО И УКРАИНСКОГО ЯЗЫКОВ)

Данная статья посвящена исследованию способов перевода лексических единиц в отрасли компьютерных технологий (на материале английского, немецкого и украинского языков). Для анализа выделены компьютерные английские и немецкие терминологические единицы, которые употребляются в научной сфере ХХ века. Проведен сопоставительный анализ данных единиц. Исследуемые термины сгруппированы в соответствии со способами их перевода, а также раскрыты особенности перевода английских терминов на немецкий и украинский языки.

Ключевые слова: термин, терминология, способы перевода, компьютерные технологии, английские и немецкие лексические единицы.

Мова техніки оперує поняттями і термінами, які складають значну частину всього лексичного складу мови, а тому було розроблено теоретичне підґрунтя для вивчення способів перекладу комп'ютерних лексичних одиниць, зокрема такими науковцями як: Ю. А. Зацний (Зацний, 1997), В. І. Карабан (Карабан, 2004), А. Я. Коваленко (Коваленко, 2001), У роботах цих учених висвітлено загальні проблеми науково-технічного перекладу. Питання особливостей перекладу лексичних новотворів стало предметом дослідження у працях І. В. Корунця (Корунець, 2003), С. Д. Шелова (Шелов, 1984) та Д. С. Лотте (Лотте, 2001). Питанням англомовного впливу на німецькомовний комп'ютерний дискурс займалися, Т. Р. Кияк (Кияк, 2006), Н. Т. Дашко та В. М. Лопушанський (Лопушанський, 2012).

Актуальність обраної теми визначається тим, що переклад семантичного поля “комп'ютерна галузь” з англійської українською та німецькою мовами недостатньо досліджені сучасними мовознавцями.

Мета дослідження полягає у проведенні комплексного зіставного аналізу термінів, їхніх перекладних відповідників і терміносистем у цілому, виявленні

закономірних співвідношень між ними на всіх рівнях, утворенні логічної методики аналізу термінології у тримовній ситуації.

Досягнення поставленої мети передбачає розв'язання таких **завдань**: 1) виокремити для аналізу комп'ютерні термінологічні одиниці, що вживаються в науковій сфері ХХ століття; 2) провести зіставний аналіз виокремлених лексичних одиниць; 3) виявити особливості адекватного перекладу лексичних одиниць в комп'ютерних текстах та згрупувати досліджувані терміни відповідно до їхніх способів перекладу з англійської німецькою та українською мовами.

Наукова новизна здобутих результатів полягає в тому, що було охарактеризовано порівняльні особливості перекладу лексичних одиниць в галузі комп'ютерних технологій, що здійснюються з англійської німецькою та українською мовами. Також були виявлені типові труднощі здійснення перекладів комп'ютерного дискурсу, встановлені невідповідності у застосуванні української перекладної термінології для програмної продукції та запропоновано шляхи розв'язання цієї проблеми.

Матеріалом дослідження слугували 240 комп'ютерних термінологічних одиниць, що вживаються в досліджуваних мовах наукової сфери ХХ століття; проведено зіставний аналіз виокремлених лексичних одиниць; згруповано досліджувані терміни відповідно до їхніх способів перекладу: транскодування, калькування та експлікації.

Термінологічна система галузі інформаційних технологій належить до наймолодших систем, оскільки її виникнення припадає на кінець ХХ ст. Слід зазначити, що науково-технічний вокабуляр – це засіб спілкування вчених та фахівців, які намагаються користуватися ним чітко, часто та влучно, а тому, можна сказати, що терміни мають спеціалізовані та окреслені значення (Коваленко, 2001). У світі прийнята спільна комп'ютерна термінологія, що, деякою мірою, спрощує так званий “термінологічний бар'єр”.

Слід зазначити, що з 50-х р. минулого століття термінологічний прошарок німецької та української лексики доповнився великою кількістю нових лексем. Англійська мова була і є джерелом запозичень не тільки до німецької мови, а й до багатьох інших мов. Особливо це стосується таких галузей науки, як економіка та інформатика. Такі терміни позначають поняття комп'ютеризації загалом. Їх характерною ознакою є те, що вони переважно зберігають свої фонетичні та орфографічні особливості (Лопушанський, 2012).

На сьогоднішній день фахові мови знаходяться на передовій позиції в рейтингу найпопулярніших тем наукових розвідок. Але якраз проблеми, пов'язані зі специфічною лексикою фахових мов, спричинили необхідність виділення окремої науки – термінознавства (Лотте, 2001).

В ході дослідження було виявлено, що основна складність перекладу науково-технічних текстів, а саме переклад термінів, полягає у розкритті та передачі засобами німецької та української мов іншомовних реалій. При аналізі правильної передачі значення незнайомого та відсутнього у словниках термінологічного сполучення враховуються, насамперед, всі випадки його вживання у наявному контексті та їх зіставлення. Наступним кроком є з'ясування значення терміна у спеціальних виданнях, або ж консультація з фахівцем (Кияк, 1992). Вже потім слід встановити правильний спосіб перекладу (транскодування, калькування чи експлікація), який перекладач має використати при передачі певного терміна українською мовою.

Труднощі виникають як при перекладі технічних текстів з англійської мови українською, так і з англійської німецькою. Адже, як відомо, більшу частину неологізмів у галузі науки становлять англіцизми, що простежується не лише в німецькій, а й в українській мові.

Потрібно уважно зіставити усі випадки вживання нових термінів або місць, які важко передаються засобами німецької та української мов, щоб із загального змісту тексту скласти собі чітке уявлення про описувану проблему (Шелов 1984: 76). Було визначено, що основними видами перекладу термінів є транскодування (транслітерація/транскрипція), калькування, експлікація та переклад на основі аналогії.

При перекладі окремих слів-термінів використовується в основному транскодування, а переклад термінологічних словосполучень здійснюється більше засобами калькування та експлікації, що свідчить про сталість лексики в текстах вузької тематичної спрямованості (Зацний, 1991).

Нами проаналізовані однокомпонентні англійські комп'ютерні терміни, та їх переклад німецькою та українською мовами, та встановлено, що транскодування є найбільш доцільним способом перекладу саме для багатьох однокомпонентних лексичних одиниць. Наприклад, *hacker* – *der Hacker* – *хакер*, *interface* – *das Interface* – *інтерфейс*, *computer* – *der Computer* – *комп'ютер*, *Internet* – *das Internet* – *інтернет*, *file* – *die Feile* – *файл*, *acoustic* – *akustisch* – *акустичний*, *browser* – *der Browser* – *браузер*, *cable* – *das Kabel* – *кабель*, *document* – *das Document* – *документ*, *display* – *das Display* –

display, *to activate* – *aktivieren* – *активувати*. Проведене дослідження дало підстави зробити висновок, що кількість термінів, де при перекладі з англійської на німецьку мову використовується транскодування, становить 96 од., з них українською – 72 од., оскільки в словнику існує багато випадків, коли переклад англійського терміна подається і німецьким відповідником, і транскодованим терміном. В українській мові такі випадки зустрічаються дуже рідко.

Найпоширенішим способом перекладу комп'ютерних термінів все ж залишається калькування. Наприклад, *flow diagram* – *der Stromlaufplan* – *блок-схема*, *sound* – *der Schall* – *звук*, *memory* – *der Speicher* – *пам'ять*, *wire* – *der Draht* – *дрім*, *screen* – *der Bildschirm* – *екран*, *to overwrite* – *überschreiben* – *перезаписувати*, *amplifier* – *der Verstärker* – *посилувач*, *attachment* – *die Befestigung* – *прикріплення*, *joint* – *das Gelenk* – *з'єднання*, *equipment* – *die Ausrüstung* – *пристрій*. Однак, проміжна позиція зазначених словосполучень зумовлює той факт, що, використовуючи такий спосіб перекладу як калькування, подекуди є необхідним застосування інших граматичних трансформацій, що спричиняється особливостями граматичної будови англійської та української мов.

Дослідивши 240 термінів та терміносполучень, ми дійшли висновку, що калькування з можливими додатковими граматичними трансформаціями – найпоширеніший спосіб перекладу в галузі комп'ютерних технологій. Загалом, кількість термінів, де при перекладі було використано калькування (разом з граматичними трансформаціями) з англійської українською мовою становить 120 одиниць. Майже така ж кількість одиниць і німецькою, хоча з них 20% припадає саме на калькування з граматичними трансформаціями, оскільки морфологічні системи цих мов значно відрізняються.

Перевага калькування перед експлікацією полягає в тому, що експлікація багатослівна, а у випадку калькування кожному елементу словосполучення на мові оригіналу відповідає один елемент словосполучення мовою перекладу (Карабан, 2004). Наприклад, *actuator* – *der Aktuator* – *силовий привід, виконавчий механізм*; *boot* – *das Booten* – *початкове завантаження системи, самозавантаження*, *maintenance* – *die Wartung* – *технічне обслуговування*, *native mode* – *die Betriebsart* – *режим роботи у власній системі команд*, *host* – *der Host* – *головна обчислювальна машина, хост (будь-який пристрій у мережі, що використовує протоколи TCP/IP)*, *to fax* – *faxen* – *передати повідомлення факсом*, *outlet* – *der Auslass* – *вихідний отвір*, *hands-free-device* – *die Freisprecheinrichtung* – *голосовий пристрій, що працює без участі рук*. Тут реалізується

принцип економії мовних засобів, при чому експлікація використовується при перекладі з англійської українською, в той час як в німецькій мові вживається калькування або транскодування.

Таким чином, еквівалентність чи адекватність перекладу лексичних новоутворень – це поняття відносні та теоретичні. Досягнення адекватності передачі нових слів залежить від перекладача, його майстерності, обізнаності у сфері, в якій він працює. Швидкий розвиток комп'ютерної галузі та сфери Інтернет, які вносять істотні зміни у словниковий склад англійської мови та “надають життя” цілому ряду лексичних інновацій, вимагає від перекладача постійного підвищення рівня знань та кваліфікації.

Встановлено, що експлікація не є поширеним способом перекладу в комп'ютерній сфері, адже ця сфера вимагає стислості та лаконічності (Кияк 2006: 241). Загалом, лише 24 терміни з 240 були перекладені українською мовою за допомогою експлікації, а німецькою – лише 14 з усіх досліджуваних. Потрібно пам'ятати, що еквівалентність перекладу відносно оригіналу – це завжди поняття відносне, а тому перекладач повинен з обачністю та відповідними знаннями використовувати такий спосіб перекладу, як експлікація.

У межах поставленої мети досягнуто такі цілі: виокремлено для аналізу англійські комп'ютерні термінологічні одиниці, що вживаються в науковій сфері ХХ століття, проведено зіставний аналіз виокремлених лексичних одиниць, виявлено особливості адекватного перекладу та згруповано дані терміни відповідно до їхніх способів перекладу з англійської на німецьку та українську мови.

Висновки. У ході нашого дослідження було виявлено, що основна складність перекладу науково-технічних текстів, а саме переклад термінів, полягає у розкритті та передачі засобами німецької та української мов іншомовних реалій. При аналізі правильної передачі значення незнайомого та відсутнього у словниках термінологічного сполучення враховуються, насамперед, усі випадки його вживання у наявному контексті та їх зіставлення. Наступним кроком є з'ясування значення терміна у спеціальних виданнях, або ж консультація з фахівцем. Далі слід встановити правильний спосіб перекладу (транскодування, калькування чи експлікація), який перекладач має використати при передачі певного терміна українською та німецькою мовами.

Перспективою дослідження є вивчення способів перекладу англійських аббревіатур в галузі комп'ютерних технологій німецькою та українською мовами.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. *Зацний Ю. А.* Неологізми англійської мови 80-90 років ХХ століття / Ю. А. Зацний. – Запоріжжя : РА “Тандем-У”, 1997. — 91 с.
2. *Карабан В. І.* Переклад англійської наукової і технічної літератури. Граматичні труднощі, лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні проблеми / В. І. Карабан. — Вінниця : Нова книга, 2004. — 576 с.
3. *Кияк Т. Р.* Науково-технічний переклад (теоретичні та практичні аспекти) // Іноземна філологія / Тарас Романович Кияк. — К., 1992. — №10. — С. 141–150.
4. *Кияк Т. Р.* Теорія і практика перекладу (німецька мова) / Т. Р. Кияк, А. М. Науменко, О. Д. Огуй. — Вінниця : Нова книга, 2006. — 592 с.
5. *Коваленко А. Я.* Науково-технічний переклад / А. Я. Коваленко. – Тернопіль : Видавництво Карп'юка, 2001. — 284 с.
6. *Корунець І. В.* Теорія і практика перекладу / І. В. Корунець. — Вінниця : Нова Книга, 2003. — 448 с.
7. *Лопушанський В. М., Дашко Н. Т.* Англіцизми в сучасній німецькій мові : навчальний посібник [для студ. вищ. навч. закл.] / В. М. Лопушанський, Н. Т. Дашко. — Дрогобич : Редакційно-видавничий відділ Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. — 2012. — 120с.
8. *Лотте Д. С.* Образование системы научно-технических терминов / Д. С. Лотте. — М. : Мир, 2001. — 741 с.
9. *Шелов С. Д.* Терминология, профессиональная лексика и профессионализмы (к проблеме классификации специальной лексики) // Вопросы языкознания / С. Д. Шелов. — 1984. — № 5. — С. 76–87.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

10. *Англо-український словник з інформатики та обчислювальної техніки* / Укл.: О. М. Коссака. — Львів : СП «БаК», 1995. — 304 с.
11. *Панкин А. В.* Немецко-русский словарь по видео- и аудиотехнике, программированию, электронике и персональным компьютерам / А. В. Панкин. — М. : “Русский язык”, 2006. — 604 с.

Стаття надійшла до редакції 25.10.2015